

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

ЩЕ РАЗ ПРО СТРІЛЕЦЬКУ ПІСНЮ

Кузьменко Оксана. Стрілецька пісенність : фольклоризм, фольклоризація, фольклорність. – Львів: Інститут народознавства НАН України, 2009. – 296 с., іл.

Феномен українського стрілецтва неодноразово привертав увагу дослідників: істориків, філологів, культурологів. Особливо цікавою для шанувальників слова є багата стрілецька пісенність. Стрілецька пісня – це новий пласт української пісенності, що виник у перших десятиліттях ХХ ст. Саме вона стала предметом дослідження відомої української фольклористки зі Львова Оксани Кузьменко. Шанувальники стрілецької пісні вже мали нагоду ознайомитися з нею у збірнику “Стрілецькі пісні” (Львів, 2005), який упорядкувала пані Кузьменко. Упорядник слушно розподілила тексти пісень на дві великі групи: пісні літературного походження та народні пісні про січових стрільців. Авторські стрілецькі пісні та їх фольклорні варіанти представлено тут за тематичними блоками.

Рецензоване видання – це аналіз передумов виникнення, історії побутування та поширення у загальнонародному середовищі стрілецьких пісень літературного та фольклорного походження. Саме цей пласт пісенності у той буремний час став фундаментом розвитку національно-патріотичної свідомості українського суспільства. Учені одностайні у тому, що це був спалах творчого генія найкращих сил української молоді, який виявився і в літературі, і в образотворчому мистецтві, і в музиці. Звісно, матеріал цього періоду заслуговує найпильнішої уваги і пошанування.

Пропонована монографія ґрунтується на скрупульозному опрацюванні джерельної бази. У полі уваги дослідника – опубліковані тексти стрілецьких пісень та прози, розвідки про них і відомості в архівах, а що найважливіше – численні матеріали, здобуті під час власних польових досліджень Оксани Кузьменко. Загалом їй вдалося обстежити населені пункти Волинської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Чернівецької областей, де стрілецькі пісні були популярні і порівняно добре збережені. Увесь опрацьований матеріал дав змогу фольклористці ніби перемотати плівку історії до початку ХХ ст. і простежити за змінами, які відбулися зі стрілецькою піснею.

Дослідниця виділила групу найпоширеніших стрілецьких пісень. Це “Іхав стрілець на війноньку”, “Видиш, брате мій”, “Як з Бережан до кадри”, “Човен хитається”, “Ой видно село”, “Заквітчали дівчатовька”, “Гей там на горі Січ іде”, “На вулиці сурма грає”, “Колись, дівчино мила”, “Коли ви вмирали”, “В горах грім гуде”, “Ой у лузі червона калина”. Серед записів пані Кузьменко чимало й таких, що мають вузьколокальний характер, а подекуди й вийшли з побутування. Студіювання значної кількості матеріалу дало змогу авторові рецензованої праці визначити пісні, які зазнали суттєвих семантичних змін і мають кілька варіантів, а водночас ті, що мало відрізняються від авторської редакції. Серед зібраного матеріалу трапляються пародійні варіанти стрілецьких пісень, а також тексти, в яких мелодія стрілецької пісні озвучувала сатиро-пародійні співанки, що входили до повстанського репертуару. Серед

таких – мелодія пісні “Зажурились галичанки”, використана до гостросатиричних пісенних інвектив на більшовицьких і фашистських окупантів. Такі факти свідчать про значну розвиненість і популярність стрілецької пісенності.

У монографії проаналізовано основні аспекти взаємозв’язку між стрілецькою пісенністю і фольклорною традицією: вплив народної пісні на літературно-авторське начало більшості текстів стрілецьких пісень; перехід цих пісень у ширше побутування та їх фольклоризація; поява значної кількості стрілецьких пісень, створених у річищі фольклорної традиції. Таке дослідження вимагало від його авторки глибокої обізнаності з історичним тлом епохи, друкованим літературно-поетичним надбанням того часу, фольклорною традицією Галичини, Буковини, Поділля.

Оксана Кузьменко слушно виділила два рівні фольклоризму як важливої передумови і чинника фольклоризації воєнних стрілецьких пісень. Перший – функціональний, що випливає з соціальної природи фольклоризму і характеризується новими умовами його існування. Цей процес був пов’язаний із високим духовним рівнем українських січових стрільців. Організація стрілецьких хорів, творчих колективів, їхня пропагандистська діяльність стимулювали створення стрілецьких пісень. Важливим критерієм фольклоризму автор визначила перевагу усної форми відтворення, збереження і передачі стрілецьких пісень літературного походження, що відповідає законам фольклорної традиції побутування.

Другий рівень фольклоризму – генетичний. Він полягав у зверненні авторів стрілецьких пісень до художнього досвіду українського пісенного фольклору, в орієнтації на народну поетику. Остання характеризує значну кількість фольклоризованих згодом творів. Це виявилось зокрема в трансформації традиційних тем і мотивів, почерпнутих із козацьких, солдатських, ліричних пісень та балад.

Фольклоризм стрілецьких новотворів виявився у синкретизмі індивідуальних художніх пошуків і народного образного мислення, що надалі втілювалося в народних піснях про січових стрільців та у повстанському фольклорі. Серед стрілецьких творів літературного походження автор вважає фольклоризованими 53 пісні, які перейшли в народне побутування, мають варіанти та версії.

Дослідниця підсумувала, що в сучасній народнопоетичній культурі переважають фольклоризовані ліро-епічні, елегійні, романсові пісні, а також приурочені до обрядів стрілецькі пісні у виконанні жінок старшого віку. Жартівливо-іронічні та сатиричні переробки відповідно стали частиною репертуару чоловіків середнього і літнього віку. Заклично-агітаційні, похідно-маршові стрілецькі пісні літературного походження, яких менше, відійшли у пасивний фонд.

Стрілецька пісня дотепер є скарбом духовної спадщини ХХ ст., вона стоїть на варті національної ідеї, консолідації українського народу і є фундаментом розвитку національно-патріотичної свідомості сучасного українського суспільства.

Монографія виконана на високому науковому рівні. Вона оснащена необхідним науковим апаратом, зокрема списком використаних архівних і друкованих джерел, наукової літератури, іменним покажчиком, багато проілюстрована відповідними світлинами різного часу.

Ірина КОВАЛЬ-ФУЧИЛО,

кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені Максима Рильського НАН України.